

Nyugodtan néz a jövő elé, csak ritkán sóhajt fel: «Úr Isten, mi lesz belőlünk».

Győzött végre az ellenfél, Kazinczyt felmentették állásából, mert hivatalát ezentúl megint csak kath. vallású ember töltheti be.

Ingerültség s keserűség nélkül számol be a barátaihoz intézett levelekben: «Én úgymint a ki Calvinus Jánost hiszi a Jesus Christus leghivebb követőjének, nem a Római pápát, az az, a ki kálvinista Anyától származtam és már most ebből másra térni sem nem akarok, sem illendőnek nem tartok, hivatalomtól tegnap vettem bútsut, egy 1-a ápril 1791. No. 5343. költ parancsolat ereje mellett. Kassai apácza tanítóim csaknem sirtak, ha bár Kálvinista vagyok is. Férfi tanítóim férfiúi komolysággal váltak el».*

Csak anyját sujtotta mélyen a hír s kérve kérte fiát, hogy más hivatal után nézzen. A sok csalódás azonban annyira fájt Kazinczy lelkének, hogy többé nincs kedve semminemű hivatalt vállalni. Végre családja, különösen András nagybátyja rábeszélésére, Bécsbe utazik. Megköszöni Swieten atyai jóságát, de «hivatalba lépni többé nincs kedvem; egyedül anyám akaratát teljesítem, midőn most ide feljövök».

Kazinczyt megfosztották hivatalától, melyben oly fontos szolgálatokat tett a nemzetnek, de nem veszté el a jövőben való hitét. Hivatala sokszor elvonta a legkedvesebb foglalkozásától, ezentul szabadon élhet legfőbb céljának: reformálni, irányt szabni az egész magyar szellemi életnek.

CZEIZEL JÁNOS.

A GYAKORLATI TANÁRKÉPZÉSRŐL.

Az orsz. középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre népes gyűlésben foglalkozott febr. hó 7-én a gyakorlati tanárképzés ügyével.

Még novemberben bizottságot küldött ki a kör arra, hogy az készítse a közoktatásügyi miniszterhez feliratot a helyben alakítandó gyakorló középiskola tárgyában. Akkor a részletes tanácskozást a kör a felirat tárgyalása idejére halasztotta. A bizottság azonban maga nem vitatta meg a feliratot, csupán irányelveket állapított meg Csengeri János dr., a felirat szerkesztésével megbízott részére s az így készült feliratot tagjai szólásjogát fentartva, hozta a kör elé.

Csengeri János dr. felirati javaslatában azt fejtegette, hogy a

* Kazinczy 1791. április 19. Döme Károlyhoz intézett levele.

tanárképzés hiányain gyakorló gymnasiumokkal lehet segíteni. Első sorban Kolozsvárra kíván ilyent az államtól, mint második egyetemi városba. Az új gyakorló gymnasium tervezetét nem adta ugyan, de látható volt, hogy a budapesti gyakorló gymnasiumhoz hasonló intézetre gondolt, 30—30 tanulóval, egyelőre csak két osztálylyal.

A gyakorló iskolát gymnasiumnak tervezné, mert szerinte a humaniorák tanításában annyira szükséges módszert a tanárjelöltek reáliskolában alig tanulhatnák meg; mert reáliskola amúgy is kevés van; mert rövid élete alatt a reáliskola nem mutathat minden tárgybán olyan kiforrott methodusra, mert a gymnasium a reáliskolánál alaposabban megadja az irodalom tanításával az általános műveltséget.

Schneller István professor lépett utána az előadó asztalhoz s hosszabb előadásban mutatta be indítványát Csengeri felirattervezetével szemben.

Konstatálja, hogy az előadóval örömmel egyetért azon meggyőződésben, hogy nagy baj van a tanárképzés terén; azon tekintetben is egyetért, hogy a bajt nem az egyetemen kell keresni, hanem a gyakorlati képzés terén. Az egyetem minél pontosabban végzi feladatát, annál nehezebben felelhet meg annak, hogy a gyakorlatnak is eleget tegyen. A gyakorlat a tanítótól azt követeli, hogy első sorban a gyermek természetét és nem a tárgy természetét kövesse. Nem az egyetemen, hanem igenis ott van a hiba, hogy az egyetemről az életbe nincs igazi átmenet. Nem vezetjük az egyetemi hallgatót oda, hogy az ott nyert elméletet gyakorlatilag is értékesíthesse. Ezen hiánynak következményei is vannak. A mikor a tanárjelölt a nagy osztályba jut, nem tudja, miféle legyen nagy tudományával, melyet az egyetemen tanult, nem képes azt az iskola szükségéhez alkalmazni. Nincs a ki. őt ezen a téren bevezesse. Ideje sincs azonban, hogy az elméletek alkalmazásába maga elmélyedjen, mert ott van 1—2 vizsga előtte; azonkívül ott van a társadalom, multságok rendezése, nyilvános előadások tartása stb. mind nobile officium, melyek elől ki nem térhet. Ott vannak az idősebb tanárok, kik ha helyettesítésről, vagy egy óra pluszról van szó, a fiatal tanárjelöltekre bízzák, hisz erős és könnyen viszi azt a terhet. És a kinek tanulmányaihoz, s kötelessége végzéséhez megkívánt elmélyedésre sok időre volna szüksége, nincs ideje. Az első tanítási év, a legvégzetesebb esztendő a jövő hivatást tekintve. A mostani, ily viszonyok közt valósággal lelkiismeretlen munkára való nevelés; pedig ép az első évben kellene a legteljesebb odaadással dolgozni. Úgy gondolja, hogy e tekintetben teljesen egyért a memorandum tenorjával. De kedvesen hatott a szólóra az is, hogy a memorandum készítésére alkalmul nemcsak a tanárhiány megszűnése, hanem a decentralisatio gondolata is szolgált,

ugyanazon gondolat, melyet hat éve maga szóló hangsúlyozott a tanári körben és később külföldi útjáról irt felterjesztésében.

A miniszter azt írta felterjesztésére, hogy a közoktatási kormányzat szempontjából is elvi részét igen megfontolandónak tartja és adott alkalommal fel fogja használni.

A kérdés az, ha van baj, mi ezen bajnak az oka? Ezt láttuk. Ha javítani akarunk, ez okokat kell elmozdítani, kell tehát olyan intézmény, mely a kívánt átmenetet megadja, szükséges, hogy abban minden tanárjelölt egyenlőképen részt vegyen, de különösen a gyengébbek, a kik a középiskolában nehezen találják majd fel magukat. Időt kell az illetőknek engedni. Időt a jelölt akkor nyer, ha 1. gond nélkül él és nem kénytelen kereset után járni; szükséges, hogy az állam az illetőknek ösztöndíjat adjon. 2. Ha megszabadul a jelölt a vizsga rémétől. Csakis azok nyerhetnek majd felvételt a tanárképzőkbe, a kik a szakvizsgálatot letették. 3. A társadalmi kényszer megszűnik, mihélty az illető vezetés alatt áll. 4. Legyen ment az óra túlterheléstől is. Először hospitálva haladjon, később legfeljebb heti hat órai kötelezettséggel adhat leczkéket is.

Hol állítsuk fel a szükséges intézményt? Nem az egyetemen. E tekintetben úgy látszik, szóló egyetért az előadóval. Nem lehet továbbá egy csonka intézethez kötni, melynek nincs természetes történeti létalapja, melyet mintegy mesterségesen csinálunk. Nem lehet oda helyezni a törvény alapján sem. Az az intézet, melyben I. és V. osztály van, nem alapul a törvényen, exlex intézmény, mert a törvény minden középiskolától megköveteli, hogy osztályait fokozatosan állítsa fel legalább a negyedik osztályig. Kivételt tehetünk experimentáló intézményekkel: ha vannak magánosok, egyesek, kik képesek az elméletet a gyakorlattal egyesíteni, és olyan intézetet képesek bemutatni, mint a milyent Kármán mutatott be, a kormány határozottan támogassa. De maga a kormány ilyen exlex intézetet nem állíthat fel, különösen nem akkor, ha ezen intézményt általánosan kötelezővé teszi. Az olyan intézetre annál kevésbé lehet számítani, mert didaktikai és pädagogiai szempontból nem felelhet meg a követelményeknek. 30 válogatott gyermekkel egészen más módon és más eredménnyel is lehet dolgozni, mint 60-nal. A csonka intézet nem adja az élet hű képét. A jelölt egy esztendeig van ott, a hol csak talán négy osztály van meg, tehát nem éli át az egész egy esztendejét. Ő a kormányt soha sem szólíthatná fel arra, hogy exlex intézetet állítson, mely pädagogiai és didaktikai szempontból is teljesen tévesztett intézmény. A gyakorló gymnasium 1898/9. évi értesítőjére hivatkozva elmondja, hogy a pädagogiai és didaktikai gondolkozás felébresztésére igen fontosnak tartja az experimentáló intézeteket. Tíz rendes tag közül hét okleveles tanár

volt; ezekre nézve igen érdekesek a kísérletek. De itt arról van szó, hogy az életbe vezessük be az összes tanárjelölteket, ezeket teljesen csakis a törvény alapján álló intézetekben lehet bevezetni.

Olyan intézményt tervez, mely a tényleg létező természetes alapon, a törvényen nyugvó középiskolára támaszkodik. Ilyen szempontból minden egyes középiskola virtualiter tanárképző középiskola.

Az 1900/901-iki hivatalos kimutatás szerint a bölcsészeti és a mennyiségtan term. tud. fakultásokra Budapesten és Kolozsvárt 1331-en iratkoztak be. Alapvizsgálatot tettek 222-en, szakvizsgálatot 162-en, pædagogiai vizsgálatot 123-an. A szakvizsgálatot tevők száma emelkedett azóta, de le is fog szállani, mert tanár-hiány nincs. 160—170 tanárjelöltet kell évenként elhelyezni. Egy-egy intézethez 10—12 tanárjelöltnél többet tenni nem lehet, mert nagy zavart okozna a nagyobb szám a középiskolák életében. Elég is ha csak egyes szakcsoport van képviselve egy intézetben. 14 ilyen iskolai seminariumra volna tehát szükségünk. Ezeket ott állítsuk, a hol egy bizonyos szak különösen jól van szakembere által képviselve és az igazgató személyisége is biztosítékot nyújt arra, hogy helyesen fogja a jelölteket vezetni. Ebből az következik, hogy az intézmény nincs helyhez kötve. Ott a hol kiemelkedő igazgatók és tanárok vannak, ott fel kell azt állítani. A társadalom is kezdi belátni, hogy nem az a fontos, hogy minden simán, egységesen, bureau szerűen menjen, hanem a személyiségek a lényegesek. Következik továbbá, hogy különbség itt nincs állami és felekezeti intézet között. Szóló érti állami tanárok részéről azt az elkapatottságot, a mely a felekezeti intézeteket lenézi, mert hiszen az állam eszközei aránytalanul nagyobbak, mint a felekezetekéi. De kicsinyleni a felekezeti intézeteket nem szabad, mert ez a legnagyobb igazságtalanság. Negyed század óta él a nemzeti eszme, mint az előadó mondja. Ki tartotta fenn a nemzeti eszményt az elnyomatás idején? Az állami hatalom üldözte azt s ha iskolát is állított volna akkor, ma magyar nemzet nem volna. A multak traditioit kicsinyleni nem szabad. A Ratio educationis germanisálni akart, az Organisationsentwurf cseh, lengyel, stb. nyelvről bőven szól, de a magyarnak nincs ott nyoma. Nem von le szóló semmit a negyvenes években, a 48-as törvényhozásban, a nagy Eötvös munkásságában nemzeti szempontból az állam részéről megnyilatkozó érdemeiből, de ilyen kérdésben különbséget az állami és felekezeti intézetek között nem ismer. Az állam is tesz különbséget állami és felekezeti iskolák közt: nem emelkedik fel gróf Csáky magas álláspontjára, hogy minden iskola a nemzet iskolája, de a tanári nyugdíjtörvény indokolásában az 1883-iki törvény XXX. cz. 61. §. 2. pontja világosan mondja, hogy nemcsak egyetemen, mífegyetemen; hanem más felső foku tanintézetben

is lehet tanárokat képezni (például a pannonhalmi tanárképző). Maga a minister akkor, mikor a tanárképzés kérdését az országgyűlésen előterjesztette, a tanárképzést mindenkire bizza és mindenkinek megengedi, sőt tovább megy, meg akarja engedni a tanári képesítő vizsgálatok tartását is a királyi tanárképzőkön kívül is. Szóló a kulturállam szempontjából fontosnak tartja, hogy a mint ellátja az állam subventióval a felekezeti középiskolákat, úgy a tanárképzést is segítse. A hol a társadalmi tényezőket nem fejlesztik, ott azok nélkül nincs kulturállam. Az államnak érdekében áll a társadalmat minden eszközzel a közös munkára lekötöni.

Miképen kívánja megvalósítani az elmondottakat? Az igazgatónak volna feladata, hogy a jelölteknek a gyakorlati pädagogiát tanítsa s abba az illetőket bevezesse. A szaktanárok pedig a szaktárgy didaktikáját történetileg és elméletileg is ismertessék meg. Szaktantárgyakba nemcsak úgy vezessék be, hogy a jelölt próbaelőadásokat tartson, hanem lefoglalja majd az egész tanítást. Ez a ténykedés bíráltságok minél gyakrabban. A megbeszélésre jöjjenek el a jelöltek, a szaktanár és az igazgató, ott elméleti kérdéssel is foglalkozzanak és a legújabb irodalmat is ismertessék. Mindezt úgy, a mint megvan a budapesti gyakorló-iskolában.

Hogy lehetséges-e? Igen, nem is kerülne sokba. 14 intézetben 3—3 tanerő (igazgató és két szaktanár) fizetése 600—600 kor.; összesen 25,200 kor., 170 tanárjelölt ösztöndíja egyenként 800 koronával 136,000 korona, az egész költség 161,200 korona volna, a mely alig több, mint a budapesti gyakorló iskola évi költségvetése s mégis az összes jelölteknek gyakorlati képzést nyujtana. Az intézmény ösztönözné munkásságra a középiskolai tanárokat is, a kik a fiatal erőket vezetnék. Ennek következtében új élet fog keletkezni. A gyakorló iskola 30 év óta áll már fenn. Onnan csak kerültek ki 40-en, kik a feladatnak eleget tudnak tenni. De ha ma nem is volnának, nevelni fogja embereit az új intézmény, mint Poroszországban nevelte. Az új intézményre átmenet némi zökkenéssel jár, de azt könnyű áthidalni, csak idő kell rá. Addig is, míg az intézmény életbe lép, bizzuk egy tanintézetre a tanárjelöltek gyakorlati kiképzését s ezt Kolozsvárt legcélszerűbb végrehajtani. Igen jó lesz, ha állami intézet veszi kezébe először az ügyet. De ott, a hol 3 gymnasium van, szóló az új állami intézetet másnak mint reáliskolának nem képzeli. Állítson az állam reáliskolát kiváló, kipróbált tanárokkal. Azok a szakcsoporthok, a melyek a reáliskolában nincsenek meg, megvannak a három helyi felekezeti gymnasiumban, ezeket is bevonná a szóló a tanárképzésbe. A classica-philológiát a gymnasiumok vezetnék; az irodalom történetet adják ugyan a reáliskolákban is, de hát hallgassák a jelöltek a

gymnasiumban; mindenik felekezeti középiskolában az igazgató és két szaktanár vezetné a jelölteket. A kölcsönös viszony kérdése kétnyes, de talán meg lehetne oldani. A tanárképzés vezetője a reáliskola igazgatója lenne, (gymnasiumokkal érintkezvén, lehetőleg gymnasiumot végzett tanár legyen) ki sokat suggerálhatna a kölcsönös érintkezésben; azután meg volna az a szép kép, hogy négy intézet egvesülne a szép és magasabb célra való munkában.

Titkos gondolata a szólónak, hogy ilyen állami középiskolában a meg nem felelő tanerőket gyorsan ki lehetne cserélni s így az egyetemi tanári succrescentiát biztosítani a kinevezetteknek azon kötelezettségével, hogy a magántanárságra törekedjenek.

Beszédjét pontokba foglalva, írásban indítványt terjeszt elő, melyben új bizottság kiküldését javasolja egy új tervezet és felirat készítésére, mely bizottság legalább figyelembe vehetné az általa felajánlottakat. A beszédet több ízben szakította meg a tetszés zaja; végén hosszan tartó taps és éljenzés hangzott.

Csengeri János személyes kérdésben szólva azt mondja, hogy ő a felekezeti intézeteket kisebbiteni nem akarta, csak a nemzeti tárgyak térfoglalására gondolt, mikor azt mondta, hogy a nemzeti elem negyed század óta foglalt tért.

Szamosi János dr. a memorandumból keveset oszt, többet a Schneller indítványából. Közvetlen tapasztalatból tudja, hogy a tanárjelöltek nyelvismeretei és szaktanulmányai hiányosak s ezt tartja legnagyobb bajnak. Először Eötvös-collegium-féle intézményt kíván Kolozsvárt, azután kívánja, hogy a gyakorló évet országosan rendezék s csak utolsó sorban kíván új intézetet Kolozsvárt, a mely szerte is reáliskola legyen.

Schneller professor Csengeri felszólalására felelvén, a soproni és eperjesi evang. gymnasiumok példájára hivatkozik, melyek már a 17-ik században még a tannyelvben is magyarok kívántak lenni s a nemzeti szellem fentartásában a többi protestans intézetekkel együtt nagy érdemeket szereztek.

A kör *Török István* dr. hozzászólása után a részletes tárgyalást rendkívüli ülésre tűzte ki, addig is új bizottságot küldött ki, mely Schneller professor indítványa alapján új feliratot szerkesztszen.*

Sz. I.

* Ujabban vett értesülésünk szerint a febr. 28-án tartott rendkívüli ülés egy olyan tervezetet fogadott el és terjeszt föl a miniszterhez, a melyik a Schnellertől kifejtett rendszert teszi magáévá. Korai volna még a gyakorlati tanárképzés két rendszere: az egyenesen erre a célra szervezett gyakorló iskola, és a gyakorló seminariumoknak az eventualiter arra alkalmas középiskolák közötti szétosztása között állást foglalni. Korai és néze-